

ISSN 2545 – 4439
ISSN 1857 - 923X

INTERNATIONAL JOURNAL

Institute of Knowledge Management

KNOWLEDGE

Vol. 26. 2.
Scientific Papers

EDUCATION

KIJ

Vol. 26

No. 2

pp. 405 - 708

Skopje 2018

KNOWLEDGE

***INTERNATIONAL JOURNAL
SCIENTIFIC PAPERS
VOL. 26.2.***

September, 2018

INSTITUTE OF KNOWLEDGE MANAGEMENT

SKOPJE, MACEDONIA

KNOWLEDGE

International Journal Scientific papers Vol. 26.2.

ADVISORY BOARD

Vlado Kambovski PhD, Robert Dimitrovski PhD, Siniša Zarić PhD, Maria Kavdanska PhD, Venelin Terziev PhD, Mirjana Borota – Popovska PhD, Cezar Birzea PhD, Ljubomir Kekenovski PhD, Aleksandar Nikolovski PhD, Veselin Videv PhD, Ivo Zupanovic, PhD, Savo Ashtalkoski PhD, Svetlana Trajković PhD, Zivota Radosavljević PhD, Lasta Spasovski PhD, Mersad Mujevic PhD, Nonka Mateva PhD, Rositsa Chobanova PhD, Predrag Trajković PhD, Dzulijana Tomovska PhD, Nedzat Koraljić PhD, Nebojsa Pavlović PhD, Nikolina Ognenska PhD, Baki Koleci PhD, Lisen Bashkurti PhD, Trajce Dojcinovski PhD, Jana Merdzanova PhD, Zoran Srzentić PhD, Nikolai Sashkov Cankov PhD, Marija Kostic PhD

Print: GRAFOPROM – Bitola

Editor: IKM – Skopje

Editor in chief

Robert Dimitrovski, PhD

KNOWLEDGE - International Journal Scientific Papers Vol. 26.2.

ISSN 1857-923X (for e-version)

ISSN 2545 – 4439 (for printed version)

SCIENTIFIC COMMITTEE

President: Academic, Prof. Vlado Kambovski PhD, Skopje (Macedonia)

Vice presidents:

Prof. Robert Dimitrovski PhD, Institute of Knowledge Management, Skopje (Macedonia)

Prof. Sinisa Zaric, PhD, Faculty of Economics, University of Belgrade, Belgrade (Serbia)

Prof. Venelin Terziev PhD, University of Rousse, Rousse (Bulgaria)

Prof. Mersad Mujevic PhD, Public Procurement Administration of Montenegro (Montenegro)

Members:

- Prof. Aleksandar Nikolovski PhD, FON University, Skopje (Macedonia)
- Prof. Aleksandar Korablev PhD, Dean, Faculty for economy and management, Saint Petersburg State Forest Technical University, Saint Petersburg (Russian Federation)
- Prof. Azra Adjajlic – Dedovic PhD, Faculty of criminology and security, Sarajevo (Bosnia & Herzegovina)
- Prof. Antoanela Hristova PhD, European Polytechnic University, Pernik (Bulgaria)
- Prof. Anita Trajkovska PhD, Rochester University (USA)
- Prof. Anka Trajkovska-Petkoska PhD, UKLO, Faculty of technology and technical sciences, Bitola (Macedonia)
- Prof. Alisabri Sabani PhD, Faculty of criminology and security, Sarajevo (Bosnia & Herzegovina)
- Prof. Ahmad Zakeri PhD, University of Wolver Hampton, (United Kingdom)
- Prof. Ana Dzumalieva PhD, South-West University “Neofit Rilski”, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Branko Sotirov PhD, University of Rousse, Rousse (Bulgaria)
- Prof. Branko Boshkovic, PhD, College of Sports and Health, Belgrade (Serbia)
- Prof. Branimir Kampl PhD, Institute SANO, Zagreb (Croatia)
- Prof. Baki Koleci PhD, University Hadzi Zeka, Peja (Kosovo)
- Prof. Branislav Simonovic PhD, Faculty of Law, Kragujevac (Serbia)
- Prof. Bistra Angelovska, Faculty of Medicine, University “Goce Delcev”, Shtip (Macedonia)
- Prof. Cezar Birzea, PhD, National School for Political and Administrative Studies, Bucharest (Romania)
- Prof. Cvetko Andreevski, Dean, Faculty of Tourism, UKLO, Bitola (Macedonia)
- Prof. Drago Cvijanovic, PhD, Faculty of Hotel Management and Tourism, University of Kragujevac, Vrnjacka Banja (Serbia)
- Prof. Dusan Ristic, PhD Emeritus, College of professional studies in Management and Business Communication, Novi Sad (Serbia)
- Prof. Dimitar Radev, PhD, Rector, University of Telecommunications and Post, Sofia (Bulgaria)
- Prof. Daniela Todorova PhD, Rector of “Todor Kableshkov” University of Transport, Sofia (Bulgaria)
- Prof. Dragan Kokovic PhD, University of Novi Sad, Novi Sad (Serbia)
- Prof. Dragan Marinkovic PhD, High health – sanitary school for professional studies, Belgrade (Serbia)
- Prof. Daniela Ivanova Popova PhD, Faculty of Public Health and Sport, SWU Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Dzulijana Tomovska, PhD, Dean, Faculty of Biotechnical sciences, Bitola (Macedonia)

- Prof. Evgenia Penkova-Pantaleeva PhD, UNWE -Sofia (Bulgaria)
- Prof. Georgi Georgiev PhD, National Military University “Vasil Levski”, Veliko Trnovo (Bulgaria)
- Prof. Helmut Shramke PhD, former Head of the University of Vienna Reform Group (Austria)
- Prof. Hristina Georgieva Yancheva, PhD, Rector, Agricultural University, Plovdiv (Bulgaria)
- Prof. Hristo Beloev PhD, Bulgarian Academy of Science, Rector of the University of Rousse (Bulgaria)
- Prof. Hristina Milcheva, Medical college, Trakia University, Stara Zagora (Bulgaria)
- Prof. Izet Zeqiri, PhD, Academic, SEEU, Tetovo (Macedonia)
- Prof. Ivan Marchevski, PhD, Rector, D.A. Tsenov Academy of Economics, Svishtov (Bulgaria)
- Doc. Igor Stubelj, PhD, Faculty of Management, Primorska University, Koper (Slovenia)
- Prof. Ivan Petkov PhD, Rector, European Polytechnic University, Pernik (Bulgaria)
- Prof. Isa Spahiu PhD, AAB University, Prishtina (Kosovo)
- Prof. Ivana Jelik PhD, University of Podgorica, Faculty of Law, Podgorica (Montenegro)
- Prof. Islam Hasani PhD, Kingston University (Bahrein)
- Prof. Jova Ateljevic PhD, Faculty of Economy, University of Banja Luka, (Bosnia & Herzegovina)
- Prof. Jove Kekenovski PhD, Faculty of Tourism, UKLO , Bitola (Macedonia)
- Prof. Jonko Kunchev PhD, University „Cernorizec Hrabar“ - Varna (Bulgaria)
- Prof. Jelena Stojanovic PhD, High medicine school for professional studies “Hipokrat”, Bujanovac (Serbia)
- Prof. Karl Schopf, PhD, Akademie fur wissenschaftliche forchung und studium, Wien (Austria)
- Prof. Katerina Belichovska, PhD, Faculty of Agricultural Sciences, UKIM, Skopje (Macedonia)
- Prof. Krasimir Petkov, PhD, National Sports Academy “Vassil Levski”, Sofia (Bulgaria)
- Prof. Kamal Al-Nakib PhD, College of Business Administration Department, Kingdom University (Bahrain)
- Prof. Lidija Tozi PhD, Faculty of Pharmacy, Ss. Cyril and Methodius University, Skopje (Macedonia)
- Prof. Laste Spasovski PhD, Vocational and educational centre, Skopje (Macedonia)
- Prof. Lujza Grueva, PhD, Faculty of Medical Sciences, UKIM, Skopje (Macedonia)
- Prof. Lisen Bashkurti PhD, Global Vice President of Sun Moon University (Albania)
- Prof. Lence Mircevska PhD, High Medicine School, Bitola, (Macedonia)
- Prof. Ljubomir Kekenovski PhD, Faculty of Economics, UKIM, Skopje (Macedonia)
- Prof. Ljupce Kocovski PhD, Faculty of Biotechnical sciences, Bitola (Macedonia)
- Prof. Marusya Lyubcheva PhD, University “Prof. Asen Zlatarov”, Member of the European Parliament, Burgas (Bulgaria)
- Prof. Maria Kavdanska PhD, Faculty of Pedagogy, South-West University Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Maja Lubenova Cholakova PhD, Faculty of Public Health and Sport, SWU Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Mirjana Borota-Popovska, PhD, Centre for Management and Human Resource Development, Institute for Sociological, Political and Juridical Research, Skopje (Macedonia)

- Prof. Mihail Garevski, PhD, Institute of Earthquake Engineering and Engineering Seismology, Skopje (Macedonia)
- Prof. Misho Hristovski PhD, Faculty of Veterinary Medicine, Ss. Cyril and Methodius University, Skopje (Macedonia)
- Prof. Mitko Kotovchevski, PhD, Faculty of Philosophy, UKIM, Skopje (Macedonia)
- Prof. Milan Radosavljevic PhD, Dean, Faculty of strategic and operational management, Union University, Belgrade (Serbia)
- Prof. Marija Topuzovska-Latkovic, PhD, Centre for Management and Human Resource Development, Institute for Sociological, Political and Juridical Research, Skopje (Macedonia)
- Prof. Marija Knezevic PhD, Academic, Banja Luka, (Bosnia and Herzegovina)
- Prof. Margarita Bogdanova PhD, D.A.Tsenov Academy of Economics, Svishtov (Bulgaria)
- Prof. Mahmut Chelik PhD, Faculty of Philology, University “Goce Delchev”, Shtip (Macedonia)
- Prof. Marija Mandaric PhD, Faculty of Hotel Management and Tourism, University of Kragujevac, Vrnjacka Banja (Serbia)
- Prof. Mustafa Kacar PhD, Euro College, Istanbul (Turkey)
- Prof. Marina Simin PhD, College of professional studies in Management and Business Communication, Sremski Karlovci (Serbia)
- Prof. Miladin Kalinic, College of professional studies in Management and Business Communication, Sremski Karlovci (Serbia)
- Prof. Mitre Stojanovski PhD, Faculty of Biotechnical sciences, Bitola (Macedonia)
- Prof. Miodrag Smelcerovic PhD, High Technological and Artistic Vocational School, Leskovac (Serbia)
- Prof. Nadka Kostadinova, Faculty of Economics, Trakia University, Stara Zagora (Bulgaria)
- Prof. Nenad Taneski PhD, Military Academy “Mihailo Apostolski”, Skopje (Macedonia)
- Prof. Nevenka Tatkovic PhD, Juraj Dobrila University of Pula, Pula (Croatia)
- Prof. Natalija Kirejenko PhD, Faculty For economic and Business, Institute of Entrepreneurial Activity, Minsk (Belarus)
- Prof. Nikolay Georgiev PhD, “Todor Kableshkov” University of Transport, Sofia (Bulgaria)
- Prof. Nikolina Ognenska PhD, Faculty of Music, SEU - Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Nedzat Korajlic PhD, Faculty of criminology and security, Sarajevo (Bosnia & Herzegovina)
- Prof. Nishad M. Navaz PhD, Kingdom University (India)
- Prof. Oliver Iliev PhD, Faculty of Communication and IT, FON University, Skopje (Macedonia)
- Prof. Oliver Dimitrijevic PhD, High medicine school for professional studies “Hipokrat”, Bujanovac (Serbia)
- Prof. Paul Sergius Koku, PhD, Florida State University, Florida (USA)
- Prof. Primoz Dolenc, PhD, Faculty of Management, Primorska University, Koper (Slovenia)
- Prof. Predrag Trajkovic PhD, JMPNT, Vranje (Serbia)
- Prof. Petar Kolev PhD, “Todor Kableshkov” University of Transport, Sofia (Bulgaria)
- Prof. Pere Tumbas PhD, Faculty of Economics, University of Novi Sad, Subotica (Serbia)
- Prof. Rade Ratkovic PhD, Faculty of Business and Tourism, Budva (Montenegro)
- Prof. Rositsa Chobanova PhD, University of Telecommunications and Posts, Sofia (Bulgaria)
- Prof. Rumen Valcovski PhD, Imunolab Sofia (Bulgaria)
- Prof. Rumen Stefanov PhD, Dean, Faculty of public health, Medical University of Plovdiv

- (Bulgaria)
- Prof. Sasho Korunoski, Rector, UKLO, Bitola (Macedonia)
 - Prof. Sashko Plachkov PhD, Faculty of Pedagogy, University Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
 - Prof. Sreten Miladinovski, PhD, Dean, Faculty of Law, MIT University (Skopje)
 - Prof. Snezhana Lazarevic, PhD, College of Sports and Health, Belgrade (Serbia)
 - Prof. Stojan Ivanov PhD, Faculty of Public Health and Sport, SWU Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
 - Prof. Snezana Stoilova, PhD, High Medicine School, Bitola, (Macedonia)
 - Prof. Stojna Ristevska PhD, High Medicine School, Bitola, (Macedonia)
 - Prof. Suzana Pavlovic PhD, High health – sanitary school for professional studies, Belgrade (Serbia)
 - Prof. Sandra Zivanovic, PhD, Faculty of Hotel Management and Tourism, University of Kragujevac, Vrnjacka Banja (Serbia)
 - Prof. Shyqeri Kabashi, College “Biznesi”, Prishtina (Kosovo)
 - Prof. Trayan Popkochev PhD, Faculty of Pedagogy, South-West University Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
 - Prof. Todor Krystevich, Vice Rector, D.A. Tsenov Academy of Economics, Svishtov (Bulgaria)
 - Prof. Todorka Atanasova, Faculty of Economics, Trakia University, Stara Zagora (Bulgaria)
 - Doc. Tatyana Sobolieva PhD, State Higher Education Establishment Vadiym Getman Kiyev National Economic University, Kiyev (Ukraine)
 - Prof. Tzako Pantaleev PhD, NBUniversity, Sofia (Bulgaria)
 - Prof. Tosko Krstev PhD, European Polytechnic University, Pernik (Bulgaria)
 - Prof. Tihomir Domazet PhD, President of the Croatian Institute for Finance and Accounting, Zagreb (Croatia)
 - Prof. Violeta Dimova PhD, Faculty of Philology, University “Goce Delchev”, Shtip (Macedonia)
 - Prof. Volodymyr Denysyuk, PhD, Dobrov Center for Scientific and Technological Potential and History studies at the National Academy of Sciences of Ukraine (Ukraine)
 - Prof. Valentina Staneva PhD, “Todor Kableshev” University of Transport, Sofia (Bulgaria)
 - Prof. Vladimir Lazarov PhD, European Polytechnic University, Pernik (Bulgaria)
 - Prof. Vasil Zecev PhD, College of tourism, Blagoevgrad (Bulgaria)
 - Prof. Venus Del Rosario PhD, Arab Open University (Philippines)
 - Prof. Yuri Doroshenko PhD, Dean, Faculty of Economics and Management, Belgorod (Russian Federation)
 - Prof. Zlatko Pejkov, PhD, Faculty of Agricultural Sciences, UKIM, Skopje (Macedonia)
 - Prof. Zivota Radosavljevic PhD, Dean, Faculty FORCUP, Union University, Belgrade (Serbia)
 - Prof. Zorka Jugovic PhD, High health – sanitary school for professional studies, Belgrade (Serbia)

EDITORIAL REVIEW BOARD

Each paper is reviewed by the editor and, if it is judged suitable for this publication, it is then sent to two referees for double blind peer review.

The editorial review board is consisted of 45 members, full professors in the fields 1) Natural and mathematical sciences, 2) Technical and technological sciences, 3) Medical sciences and Health, 4) Biotechnical sciences, 5) Social sciences, and 6) Humanities from all the Balkan countries and the region.

Contents

ESTABLISHMENT AND FUNCTIONALITY OF THE SYSTEM OF PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF TEACHERS IN REPUBLIC OF MACEDONIA	421
Sonja Petrovska.....	421
Despina Sivevska	421
Jadranka Runceva	421
IMPROVEMENT OF HIGHER EDUCATION AS A FACTOR OF COMPETITIVENESS IN SERBIA	427
Tanja Stanišić.....	427
Marija Kostić	427
FAMILY-SCHOOL RELATIONSHIP IN BULGARIA: TWO POINTS OF VIEW	433
Bistra Mizova.....	433
Boncho Gospodinov.....	433
Siyka Chavdarova-Kostova	433
PROACTIVE ENVIRONMENT IN PRE-SCHOOL AND SCHOOL INSTITUTIONS (Monitoring and evaluation of the activities under the project "Municipality of Blagoevgrad - a place for ethno-innovation - OBMEN").....	439
Sofiya Dermendzhieva.....	439
Veska Vardareva.....	439
Violin Vasilev	439
HIDDEN CURRICULUM OR THE POWER OF THE SIDE EFFECTS IN SCHOOL EDUCATION.....	447
Silvia Varbanova.....	447
SCHOOL PEDAGOGIST – THE CREATOR AND THE CORE OF THE PROFESSIONAL EDUCATIONAL DEVELOPMENT IN THE SCHOOL.....	451
Snezana Jovanova – Mitkovska	451
Biljana Popeska.....	451
STUDY OF THE MOTIVES FOR CHOICE AND RETENTION IN THE TEACHING PROFESSION OF MASTER AND POSTGRADUATE STUDENTS	459
Nadezhda Kaloyanova	459
STUDY ON STUDENT TEACHERS' EDUCATIONAL AND PROFESSIONAL ATTITUDES AND EXPECTATIONS CONCERNING THEIR PRACTICAL TRAINING.....	467
Evgenia Topolska.....	467
Svetlana Angelova	467
PEDAGOGICAL PARADIGM OF THE SCHOOL IN THE FUTURE.....	475
Tamara Stojanović-Dorđević	475
Vojislav Ilić.....	475
Andrijana Šikl-Erski	475
WHAT ARE THE RESPONSIBILITIES OF BEING AN UNIVERSITY TEACHER	481
Jadranka Runceva	481
PRECONDITONS FOR SUCCESSFUL MENTORING IN THE COURSE OF TRAINING TEACHERS AND INTRODUCING THEM TO THE PROFESSION	487
Marinella Mihova.....	487
Darinka Kostadinova	487
PROACTIVE EDUCATIONAL ENVIRONMENT FOR LEARNING ACTIVITY AT THE STUDENTS - FUTURE PEDAGOGISTS	495

Iliya Stoychev Lassin	495
Biserka Angelova.....	495
SCHOOL DEVELOPMENT - KEY THESES IN SEARCH OF CHANGE	501
Iliyan Rizov	501
WHAT PARENTS EXPECT FROM KINDERGARTEN FOR THEIR KIDS	507
Mariana Mincheva - Rizova.....	507
POLITICAL AND RELIGIOUS POWER IN PRIMARY EDUCATION.....	515
Jovan Bazić	515
Bojana Sekulić	515
ATRIBUTIVE FUNCTIONS OF SPEECH ACTIVITY THE CHILDHOOD TEACHER FOR STIMULATING THE SOCIAL COMPETENCE IN THE CHILD AT PRE-SCHOOL AGE	521
Gergana Dyankova.....	521
Sofia Dermendzhieva	521
INDUCTION INTO THE TEACHING PROFESSION FROM THE POINT OF VIEW OF BEGINNING TEACHERS.....	527
Darinka Kostadinova	527
Larissa Gruncheva	527
CHECKLIST FOR THE IMPLEMENTATION OF THE RECOMMENDATIONS ON THE PREVENTION OF AGRESSION IN CHILDREN OF PRIMARY SCHOOL	535
Vesela Ivanova Bozhkova.....	535
CONDITIONS FOR IMPLEMENTING HEALTH EDUCATION IN EARLY CHILDHOOD.....	541
G. Markova	541
G. Petrova	541
APPLICATION OF NEW TECHNOLOGIES IN MULTICULTURAL EDUCATIONAL ENVIRONMENT	545
Maya Sotirova.....	545
MODELING PROACTIVE ENVIRONMENT FOR MASTERING TECHNOLOGY TO SOLVE INVENTIVE PROBLEMS BY STUDENTS	551
Mariana Balabanova	551
PRINCIPLES OF MULTIMEDIA LEARNING	557
Siniša Tomić	557
Dalibor Drljača.....	557
STUDY THE OPINION OF PHARMACY STUDENTS ON ELECTRONIC LEARNING IN MOODLE	565
Anna Mihaylova.....	565
Petar Uchikov.....	565
Radiana Staynova.....	565
ПОЛУЧЕНИЕ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ СТУДЕНТОВ С ОСОБЫМИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ ПОСРЕДСТВОМ ДИСТАНЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ	569
Мовкебаева Зульфия Ахметвалиевна.....	569
Дерижан Ицка Михайлова	569
Хамитова Дана Сункарбековна	569
EXPERIMENTAL DIDACTICAL OPTIONS FOR THE CREATIVITY OF STUDENTS OF 3-4 CLASS IN COMPULSORY TEACHING HOURS OF TECHNOLOGY AND ENTREPRENEURSHIP	575

Elka Valcheva	575
EDUCATIONAL POLICY IN BULGARIA BETWEEN 1878 - 1944	583
Mariela Todorova-Koleva.....	583
EDUCATIONAL SYSTEM IN THE REPUBLIC OF SERBIA.....	589
Radomir Arsić.....	589
VALUE OF KNOWLEDGE - POSSIBLE MISCONCEPTIONS	595
Vesna Pavlović.....	595
Slobodan Despić	595
THE TRAINING IN BULGARIAN LANGUAGE AND LITERATURE IN IV GRADE – A FACTOR FOR THE FORMATION OF KEY COMPETENCIES FOR PUPILS	603
Iva Andonova Stamenova.....	603
TEACHING ENGLISH IN A MULTICULTURAL CLASSROOM.....	609
Natka Jankova Alagjovska	609
TEACHING GRAMMAR IN ESP CLASSES	615
Lindita Skenderi.....	615
Suzana Ejupi	615
CRITICAL AWARENESS AND CLASSROOM STRATEGIES IN ESP CLASSES.....	621
Edita Bekteshi	621
IMPROVING THE PROCESS OF READING FOR A SUCCESSFUL UNDERSTANDING OF THE READ.....	625
Irena Kitanova.....	625
METHODOLOGY OF LEARNING OF ADDING AND SUBTRACTING NUMBERS UP TO 20 IN THE NEW BULGARIAN MATHEMATICS FOR THE FIRST GRADE.....	629
Gabriela Kirova.....	629
CREATIVE WORK WITH TEXT TASKS IN EDUCATION IN MATHEMATICS IN GRADES 1.-4.....	637
Maria Temnikova.....	637
APPLICATIONS OF THE FREE MATHEMATICAL SOFTWARE IN PRIMARY AND IN SECONDARY SCHOOLS	643
Ilhan Istikbal Ibryam.....	643
Byulent Mustafa Mustafa.....	643
Atti Rashtid Mustafa	643
THE STUDENT EDUCATION PORTFOLIO IN THE DIDACTICS OF CHEMISTRY	649
Petinka Galcheva	649
GROUP DYNAMIC DEMONSTRATION WITH GRAPHIC MATERIALS AND TECHNIQUES	655
Petya Uzunova	655
DIDACTIC SUPPORTS FOR SITUATING THE GEOGRAPHIC TRAINING OF BULGARIA	663
Stella Dermendzhieva	663
Tamara Draganova.....	663
PICTORIAL PRINCIPLES IN BUILDING AMPLITUDE OF STUDENTS OF ROMA ORIGIN	671
Vanya Godzhelova.....	671
STILL LIFE IN ART TRAINING- DRAWING PRINCIPLES, MATERIALS AND TECHNIQUES ..	679
Petya Uzunova	679
INTERCULTURAL EDUCATION IN TEACHING MUSIC AT YOUNGER SCHOOL AGE	687
Andjelka Kovač	687
Biljana M. Pavlović	687

INSTANTANEOUS READING OF A MUSICAL TEXT - A PREREQUISITE FOR THE OPTIMAL DEVELOPMENT OF THE FUTURE TEACHERS IN MUSIC	691
Iliana Chervenakova	691
ENSEMBLE PLAYNG – A KEY APPROACH TO PIANO TRAINING FOR PEOPLE WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS	695
Evgeniya Tagareva.....	695
BEGINNING OF BULGARIAN CHILDREN’S CHORAL SONG	703
Ekaterina Georgieva.....	703

IMPROVING THE PROCESS OF READING FOR A SUCCESSFUL UNDERSTANDING OF THE READ

Irena Kitanova

Faculty of education science, University 'Goce Delcev' Stip, Macedonia,
irena.kitanova@ugd.edu.mk

Abstract: The reading problem involves about 25% of primary school students, as well as the number of students who have difficulty in mastering reading, whose number grows year after year. So the question arises: Why do not children read? In essence, the answer would be that they do not want to do what they mean hard and do not understand, which in this case is the combination of letters in syllables and words, the merging of them into sentences, as well as the understanding of the essence of the sentence.

Bearing in mind that reading is the most important skill of the modern man, it is a complex activity that contains several skills that gradually develop. These kinds of skills begin to develop gradually from the moment the child learns to speak. The way parents talk to the child, the joint recitation and reading of the picture books, as well as the pace at which this is happening are part of the things that influence the gradual development of the child and his awareness of the voices and texts.

Modern trends in teaching pointed to the need for new principles, contents, attitudes and behaviors in the teaching process. Modern educational institutions have created conditions in which the student, as an entity in the teaching process, but also its overall development, from secondary and random factors, pass into the main goal of the teacher. This is inevitable, because the student feels the need and ability to change, he constantly demands motivation for his own development, in the complex sense of the word. Similarly, the teaching of Macedonian language is in constant process of modernization and improvement.

Keywords: teaching, reading, understanding, models, texts.

ПОДОБРУВАЊЕ НА ПРОЦЕСОТ НА ЧИТАЊЕ ЗА ПОУСПЕШНО РАЗБИРАЊЕ НА ПРОЧИТАНОТО

Ирена Китанова

Факултет за образовни науки, Универзитет "Гоце Делчев", Штип, Irena.kitanova@ugd.edu.mk

Апстракт : Проблемот со читањето опфаќа околу 25% од учениците во основното училиште исто како и бројот на ученици кои имаат потешкотии во совладување на читањето, чиишто број расте од година во година се повеќе. Затоа се поставува прашањето: Зошто децата не читаат? Во суштина одговорот би бил дека не сакаат да го прават она што им е тешко и што не го разбираат, што во случајов е спојувањето на букви во слогови и зборови, спојување на истите во реченици, како и сфаќањето на суштината на реченицата.

Имајќи во предвид дека читањето е најбитната вештина на современиот човек, таа е сложена активност која во себе содржи неколку вештини кои постепено се развиваат. Ваквиот вид на вештини започнуваат да се развиваат постепено од моментот кога детето ќе научи да зборува. Начинот на кој родителите разговараат со детето, заедничкото прераскажување и читање на сликовници како и темпото со кое се одвива сето ова се дел од работите кои влијаат на постепениот развој на детето и неговото осознавање на гласовите и текстовите.

Современите тенденции во наставата укажаа на потреба од нови принципи, содржини, ставови и однесувања во наставниот процес. Модерните образовни институции создадоа услови во кои ученикот, како субјект во наставниот процес, но и неговиот севкупен развој, од споредни и случајни фактори, преминуваат во главна цел на наставникот. Ова е неминовно, бидејќи ученикот ја чувствува потребата и способноста за промена, постојано бара мотивација за сопствениот развој, во комплексна смисла на зборот. Аналогно на ова, и наставата по македонски јазик е во постојан процес на осовременување и усовршување.

Клучни зборови: настава, читање, разбирање, модели, текстови.

Секогаш треба да се има во предвид фактот дека поаѓањето на детето во училиште претставува една од најбитните скалила во животот, заради што во неговата психа се случуваат големи и значајни промени, кои се од големо значење за неговото созревање и формирање на целокупната личност. Токму поради комплексноста на овој процес, на овој проблем му се посветувало посебно внимание уште од времето на античките Грци, па сè до времето на современите методичари.

Читањето е процес чија цел е да се сфати смислата на пишаните зборови, т.е разбирање на мислите искажани преку зборови. Читањето подразбира воспоставување врска помеѓу напишаниот (печатениот) и усниот говор и нивното значење. Усниот и писмениот говор се разликуваат по потеклото, сложеноста и структурата. Усниот говор се јавува во почетокот на втората година од животот, а пишаниот говор помеѓу петтата и осмата година. Во неколку наврати споменавме дека говорот е вродена, таинствена моќ, која секое здраво дете ја совладува до третата година. Пишаниот говор не е вроден. Тој почнува да се учи преку читањето и е поапстрактен од усниот говор, бидејќи во усниот говор детето се служи со искуството, животните ситуации, мимиката, гестовите и другите својства на усниот говор. Во пишаниот говор детето се наоѓа пред бариера од пишани зборови и односите меѓу зборовите, бидејќи зборовите се јавуваат како симболи на гласовите, а со нивна комбинација се симболизираат предметите, суштествата, појавите.

Во суштина процесот на читање кај почетникот и кај извежбаниот читач се разликуваат. Извежбаниот читач има истовремена оптичка претстава на пишаните зборови како нејзини елементи. Тој процес на анализа и синтеза се врши автоматски, па затоа извежбаните читачи не обрнуваат внимание на читањето како појава и процес, туку на смислата на она што го читаат. Кај учениците кои се почетници во читањето, процесот на читање има долг и постапен тек по одредени фази во процесот на читање.

Претходно поменавме дека се доста значајни истражувањата на Вудворт и Павловиќ од експерименталната психологија, во врска со читањето како сложен и комплексен процес. Брзината на читањето со разбирање е најдобар насочувач во напредното читање. Нивните истражувања утврдија дека на општата брзина на читање влијаат следните фактори:

Графички приказ бр.1. Фактори кои ја одредуваат брзината на читањето

Резултатите од ова истражување укажуваат дека читањето е во тешка корелација со интелигенцијата, но не и со слушните, внимателните и моторичките способности. Заради ова е неопходно, наставникот да го запознае, покрај нивото на развој на говорот и визуелната перцепција, и општиот интелектуален развој на детето, бидејќи интелигенцијата е еден од најбитните фактори за читањето и учењето воопшто.

Возрасниот период на ученикот, во однос на учење на читањето е хетероген, така да некои деца со учење на читањето можат да започнат и од три години но, интензивното учење на читањето започнува од петата до седмата година. Затоа според Вук Милатовиќ, психолошките основи на читањето можеме да ги набљудуваме во две насоки:

1. Во насока на развојната психологија и прашањето кога детето со оглед на своите способности и зрелоста може да почне со учење на читањето;

2. Во насока на проблемската поврзаност за одредени ментални активности како што се мислењето и говорот;

Современата психологија и методика на македонски јазик настојуваат што подобро да ги запознаат факторите кои влијаат на тоа да еден текст брзо или бавно се чита, да полесно или потешко се разбира.

Училиштето и останатите компетентни институции би морале со помош на наставниците да ги испитуваат различните способности на ученикот кои се битни за учење на читањето. На тој начин ќе се добијат адекватни податоци за оспособување на ученикот во првите одделенија за почетокот на учењето на читањето и пишувањето. Таквата помош може да е разновидна:

А) во соработка со здравствената служба да се испита острината на видот и слухот кај децата.

Б) психологот на училиштето, освен тестовите за интелигенција, треба да направи и тест за лтералност (леворакост, десноракост) на децата.

В) наставникот мора да ги испита предзнаењата (писменоста) кај децата кои почнуваат да одат на училиште, што е и пракса кај нашите наставници. Затоа е потребно што подобро да се оспособат и да им се пружи повеќе помош во врска со методите и начините со што полесно и посефикасно би се реализирале наставните цели.

Откако се добиени потребните информации, се врши собирање на оние деца на кои им е потребна помош. Со вежби кои одговараат (во соработка со логопед, психолог, педагог и лекар) сите образовни институции треба на диференциран пристап кон овие деца, со цел на што полесен начин, во зависност од своите способности, да остварат оптимален успех во читањето и пишувањето.

ГОВОРТ И ФАКТОРИ КОИ ВЛИЈААТ НА СОВЛАДУВАЊЕ НА ЧИТАЊЕТО

Говорната развиеност, покрај интелектуалната способност е фактор кој несомнено многу влијае на учење на читањето. Развивање на способноста за учење на читањето, односно факторите кои одредуваат дали овој процес ќе се одвива полесно или потешко, зависи од³⁶:

А) богатството на речникот;

Б) должината на реченицата;

В) структурата на реченицата;

А) Голем број на испитувања покажале дека учениците со богат речник побрзо и подобро напредуваат во учењето на читање од учениците со сиромашен речник. Читањето на познати зборови е поефикасно од непознатите. Читањето е полесно кога се читаат познати зборови, бидејќи препознавањето на почетните графеми и нивно преведување во фонеме прави антиципација на следните фонеме, што кај непознатите зборови не е случај. Кај непознатите зборови ученикот кој е почетник во читањето, дешифрирајќи ги графемите по графеми, му се отежнува читањето, бидејќи кај непознатите зборови почетните графеми не водат до антиципација, т. е до формирање претстава однапред. Заради тоа е важно да се води сметка за изборот на речникот во букварите и првите читанки за учениците. Истата потешкотија се појавува и кај поразвиените и побрзи читачи. Непознатиот збор, особено ако е предлог (на пример. Акцептирање, индивидуализација и сл.) го успорува читачот во читањето, а со самото тоа и го отежнува разбирањето и внесеноста во текстот.

Б) На должината на реченицата треба особено да се внимава, бидејќи постои корелација помеѓу должината на реченицата, разбирање на прочитаниот текст и брзината на читањето. Ученикот кој прави поголем простор меѓу слоговите, тешко ја сфаќа долгата реченица, што се реализира непосредно преку брзината и квалитетот на читањето.

В) Структурата на реченицата е многу важна за ефикасно читање. Денес кај нас се проучува развиеноста на синтаксата кај учениците кои поаѓаат во училиште. Синтаксата на реченицата треба да и служи како средство кое ќе го олесни учењето на читањето. На ученикот во почетното читање треба да му се понудат реченици кои се среќаваат во неговиот секојдневен говор (прости, афирмативни) со вообичаен редослед на зборовите. Таквите реченици ќе овозможат поголема антиципација, како кај синтаксичката

³⁶ Cvetanovic, V., (2000): *Osnove kulture govora I retorike*, Beograd, Topi.str. 69.

структура, како што се пасивните или вметнатите реченици. Текстовите на тој начин стануваат преоптеретени и го отежнуваат учењето на читањето.

Говорниот и пишаниот збор се разликуваат. Таа разлика најнапред се согледува во брзината на пренесување на пораката. Брзината на искажување и примање на говорната порака е помала од брзината на читањето. Ефикасноста на изговорената и пишаната реченица се заснова на време. Според некои тврдења, пишаниот збор како средство за пренесување на порака е поевтино од искажаниот збор, доколку се пренесува преку аудиториумот. Говорот и изговорениот збор многу полесно се прилагодливи за обемот на слушателите³⁷. Кога станува збор за настава, потребно е да се води сметка за времето, најмногу за ефикасноста на говорната порака и пишаниот збор. Говорот на наставникот е незаменливо наставно средство и затоа е важно наставникот да е добар говорник и голем експерт во својата работа.

Разликата помеѓу усниот и пишаниот збор е во “feedback” (повратната информација). Фидбекот е потребен кај искажаниот збор, додека кај поголем број од пишаните пораки скоро и да го нема. Затоа пишаниот извор на пораката, по дејство е побавен, помалку ефикасен и помалку делотворен. Во говорот се користат поголем број на кодови и канали (глас, движење, гест, мимика), па затоа говорната порака е помалку формална.

Пишаниот збор има мал број на “каналите” и затоа мора да биде граматички правилен, потполен и нормиран. Во наставата, фидбекот е поголем доколку е зголемен бројот на каналите и кодовите, што е навистина важно, особено во помалите одделенија. Тоа е уште една причина повеќе зошто предност во наставата му се дава на говорот (изговорениот збор). Некои методичари наведуваат дека говорот има предност пред пишаниот збор бидејќи зборот е 74% од нашата секојдневна комуникација и го сочинува говорот, а само 25% се базира на писмениот јазичен израз.

Врз основа на изнесеното, зачудувачки е што толку внимание се посветува на пишаниот збор, а толку малку на говорот и говорниот развој на ученикот.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Бачанов, П. – Андоновска, З. (1992); **Филмот во наставата по македонски јазик**; Скопје, Детска радост.
- [2] Бачанов, П. – Андоновска, З.; (1990): **Прилози за наставата по македонски јазик во основното училиште**; Скопје, Детска радост.
- [3] Бланшо, М., (1960): “Есен“, Белград, Нолит.
- [4] Bognar, L.; M., (2005): **Didaktika**, Zagreb, Skolska Knjiga.
- [5] Brajshta, P., (1994): **Pedagogshka komunikologija**, Zagreb, Shkolske novine
- [6] Братаниќ, М., (1993): **Микропедагогија**, Загреб, Школска књига.
- [7] Вилотијевиќ, М., (2000): **Дидактика 1,2,3**, Београд. Завод за уџбенике и наставна средства.
- [8] Vilotievic, M., (1993), **Organizacija i rukovodjenje shkolom**, Beograd, Nauchna knjiga.
- [9] Вучковиќ, М. (1984); **Методика наставе српскохрватског језика**; Београд, Завод за издавање уџбеника и наставна средства.
- [10] Gajic, O., (2004): **Problemska nastava knizevnosti u teoriji I praksi**, Novi Sad.
- [11] Gebl, M., (2005): **Predstavite sebe**, Beograd, Finesa.
- [12] Grandic, R., (2001), **Teorije intelektualnog vaspitanja**, Novi Sad, Savez pedagogskih drushtava Vojvodine.
- [13] Cvetanovic, V., (2000): *Osnove kulture govora I retorike*, Beograd, Topi.str. 69.
- [14] Hewes, D. E., (1995): *The cognitive bases of interpersonal communication*, Lawrence Erlbaum Associates. pp.183-222

³⁷ Hewes, D. E., (1995): *The cognitive bases of interpersonal communication*, Lawrence Erlbaum Associates. pp.183-222